
SZEMLE

MI LEGYEN EGY FOLYÓIRATBAN?

1993 nyarán egy új folyóirat jelentkezett, mely címlapján a két világháború közötti avantgárd tipográfia enyhén aszimmetrikus betűformáival közölte címét: BudaPesti Negyed, Lap a városról, 1. szám, 1993 nyár. A negyedévi folyóirat a későbbiekben is megtartotta kissé bonyolult küllemű és tartalmú címét és számmegjelölését: az egyes számokat is sorszámozzák

(2004 őszén a 45. számnál tartottak), évfolyamon belül is sorszámoznak (e 45. szám egyúttal a XII. évfolyam 3. száma), s megadják a megjelenés idejét is, évszakkal jelölve (esetünkben 2004 ősz). Bibliográfiai hivatkozásoknál és címléírásoknál van tehát miből válogatni – kevesebb jellemző több (és jobb) lenne.

No de egy folyóiratot mégsem az első formai benyomás alapján kell megítélnünk, lásuk a beköszöntőt, milyen célt jelölnek meg maguknak a szerkesztők (a lapot indulása óta Gerő András jegyzi főszerkesztőként): „(...) a Budapesti Negyed sem tehet mást tehát, mint hogy a magyar kultúra önreprezentációjaként tárgyalja Budapestet. (...) a műveltségről, a szellemről (...) az erőkről és az akaratokról is beszéljünk. (...) a sokrétűt, az összetettet, a bonyolultat vizsgáljuk, mindazt, amit a társadalomtudományok interdiszciplinaritása átfoghat, s az irodalom különböző műfajai ábrázolhatnak.” Nagyon fontos megállapítások, főleg az első, melyben leszögezik, hogy a fővárost a magyar kultúra részeként, mégpedig kiemelkedő, reprezentatív alkotóelemként kívánják elemezni. Ismerve a magyar történelemben lejátszott áldatlan vitákat ország és fővárosa viszonyáról, csak üdvözölhetjük ezt az alapállást.

A tárgyalt témák választéka teljesíti a sokrétűvel, összetettel, interdiszciplínáris kapcsolatok

latban tett ígéreteket. Helyek, események, személységek, kulturális jelenségek és folyamatok, városfejlesztési tervek, koncepciók, víziók képezik az eddig megjelent 45 szám tartalmát. Jelzésértékű, hogy a magyar fővárost világvárosi szintre emelő reprezentatív útvonal, az Andrassy út adta az első szám témáját, hiszen ennek a sugárútnak a létrejötte a műveltség, a szellem és az akarat együttes hatásának köszönhető, úgy, ahogy a beköszöntőben megfogalmazták.

Sajnos a továbbiakban a helyszínekkel foglalkozó számok ritkábban jelentkeznek: a 3. szám foglalkozik sokrétűen a kultuszokkal és kultuszhelyekkel, egyházi, politikai és művészeti kultuszhelyekkel egyaránt (recenzensnek különösen kedves az Eötvös Kollégium emléket felidéző irodalmi szemelvénygyűjtemény). Egy intézménytípus viszont a szerkesztőknek lehet kedves, legalábbis ez derül ki abból az 5 számból, amit a temetőknél, jelesen a kerepesi (24., 25. sz.) és a farkasréti (40., 41., 42. sz.) temetőknél szenteltek. Maga a tárgy egyáltalán nem elvetni való, sőt: a temetők nagyon fontos demográfiai, művészeti, szociológiai kutatások alapjául szolgálhatnak, ezért a bennük őrzött információk számbavétele, rendszerezése és publikálása elsőrendű tudományos érdek. Ezen felül fontosak lehetnek helytörténeti, névtörténeti, családtörténeti szempontból is, s így a gyakorló pedagógusok számára sem érdektelenek ezek a közlemények. Mindazonáltal felmerül a kérdés, hogy egy negyedéves tudományos folyóiratnak funkciója lehet-e a teljes számokat lefoglaló adatközlés, legyen az bármilyen lelkiismeretes tudományos feltáró munka eredménye is. Talán inkább a főváros történetét dokumentáló forráskiadványok között lenne az ilyen közlemények igazi helye. Annál is inkább, mert az első tájékoztató lépéseket az ilyen típusú anyagok felé a speciális forráskiadványok, s nem a folyóiratok

felé teszik az érdeklődők. Kérdéses, hogy kézzel-e kumulált (több évfolyamot átfogó) tartalomjegyzék, ahol az érdeklődő könnyebben nyer áttekintést, s kivetítik-e egyáltalán a folyóirat közleményeinek címanyagát valamilyen tartalmilag feltáró segédletre.

Az események közül külön két számot (10., 11.) kap az 1896-os ezredévi kiállítás, dupla számot (29–30.) foglal el a Budapest ostromaival foglalkozó anyag, s szorosan ez utóbbi témához kapcsolódik egy 1944–45-ös naplót közlő szám („Anka naplója”, 37. sz.). A napló leközlése a fentebb tárgyalt kérdéseket veti fel ismét. Az ezredéves kiállítással foglalkozó két kötet lényegében egy egyetemi szeminárium elmélyült kollektív kutatómunkájának az eredménye: irodalmi szemelvények és tárgyi csoportosításban leközölt sajtóanyagok adják a kötetek anyagát, mely a szorosan vett kiállítási tematika mellett bőséges szemlét ad Budapest 1896-os társasági és művelődési életéről. Nagyon jó ötlet volt egy olyan irodalmi szemelvényecsokor összeállítása, melyben mára már teljesen a feledés homályába merült poéták (Pisticus, Kemény Csátár stb.) művei sorakoznak. Az összeállítás komoly tudomány-etikai erénye, hogy a munkában részt vevő egyetemi hallgatók nevei az őket megillető helyen lelkiismeretesen feltüntetettek.

Az egyes szemelvényeknek szentelt számok meglehetősen vegyes képet mutatnak műfaji szempontból: a Hanák Péter tiszteletére kiadott 22. szám a laudáció után az ünnepelt város- és művelődéstörténeti tanulmányaiból ad összeállítást, melyek valóban „kötelező anyagnak” számítanak a főváros történetének tanulmányozásához. (Itt intjük a szerkesztőket: Vörös Károly munkáiról is elmondhatjuk ugyanezt!) A következő, 23. számban „Budapest regényírójára”, Kóbor Tamásra emlékeznek. Kóbor valóban sokat írt Budapestről, de oeuvre-jének mennyisége nem állt arányban minőségével – 263 oldal egy kicsit soknak tűnik az ő munkásságából. Krúdytól, Krúdyról olvasni viszont sosem elég – ezt az igényt elégíti ki a 34. szám, „Krúdy és Pest” címmel. A folyóirat egyik legszínvonalasabb száma került ki a szerkesztő Sánta Gábor kezei alól (nota bene: az előző számot is ő szerkesztette). Végezetül itt van a „Heltai Jenő-breviárium” két vastok kötet (38. és 39. sz.), melyek már terjedelmükkel is cáfolják címüket. A Heltai-szemelvényeket és Heltai magyar nyelvű műveinek bibliográfiáját tartalmazó munkánál ugyanaz a

kérdés vetődik fel bennünk, mint a temető- vagy naplóközléseknél: folyóiratba illenek ezek?

A kulturális intézmények és jelenségek képezik a folyóirat tematikájának gerincét, s bátran elmondhatjuk: legjavát is. A 90-es években öröndetesen feltámadt kényelmesség okozta az újrázást, hanem a szám átütő sikere: nemcsak a szabadon megvásárolható példányok fogytak el, hanem bizony a könyvtárak polcairól is el-eltűnedezték a méltán kapós példányok. A témát a legjobb értelemben komplex módon („A kávéház mint akarát és képzet”, „Nők a kávéházban”, „Javító kávé”, „Segédlet és dokumentáció” címetek viselő fejezetekkel) tárgyaló kötet (Zeke Gyula szerkesztésében) az utóbbi évtizedekben megjelent hasonló témájú összeállítások mellett is alapvető munka a kérdés iránt érdeklődők, vagy azt tanulmányozók számára.

A 15. kötet sem érdemel kevesebb dicséretet. A Kincses Károly szerkesztette „Orbis pictus – város-(fotó)-történet” címet viselő szám a Budapest megállított pillanatait rögzítő neves és névtelen képírók munkáit bemutatva-elemezve mutatja meg nekünk a főváros minden napjait és ünnepeit, elkérülve a nosztalgizálás ilyen alkalmakkor mindig leselkedő veszélyét. S a dicséretbe lassan beletörődik a hivatásszerűen rosszmájú kritikusk: a Gyáni Gábor szerkesztette 16–17. szám (Tömegkultúra a századforduló Budapestjén) a kultúra tömegárúként terjesztett javait (operett, bulvársajtó, szórakoztató intézmények) elemzi-ábrázolja. Úgy látszik, 1996–97 körül érte el a lap (remélhetőleg nem első) virágkorát.

Kép + tömegkultúra = mozi. A képlet folyóiratbeli megoldását 4 év múltán, a 31. számban végezte el Sándor Tibor, a „Város és a mozi” címet viselő, a fentebb méltatott színvonalhoz méltó kötet szerkesztője. (A névnél tartva el kell mondanunk az olvasónak, hogy ez a Sándor Tibor nem azonos a képírók világát a 15. számban kitűnően elemző Sándor Tiborral. Mivel egyikük kiváló kollégája, másikuk kiváló hallgatója volt, recenzius veszi magának a bátorságot, hogy javasolja az erősen hasonló témákban

utazó szerzőknek: gondolkodjanak el, miképpen különböztethetők meg publikáló énjüket a másiktól, mielőtt az olvasó kerül zavart tudati állapotba.) A kötetet lapozgatva megállapíthatjuk, milyen eredményt hoz az, ha valaki szereti Budapestet és szereti a mozit: nemcsak intellektuális, hanem esztétikai, sőt érzelmi értékeket közvetíthet az olvasó felé.

A 32–33. szám a művészetek és a város kapcsolatát elemzi, dicséretesen meghaladva az esztétikai nézőpontot: a Szívós Erika szerkesztette kötet művészet és társadalom viszonyára koncentrál. Tanulmányai támogatók és támogatók: művészek és polgárok, köztéri alkotások és közmegrendelések kapcsolatait tárgyalják.

A városépítési-városfejlesztési tervek, elképzelések illő helyet foglalnak el a főváros által támogatott folyóiratban. A 2. számban „Koncepciók és víziók” címmel a különböző szintű fejlesztési elképzeléseket elemző tanulmányok, a 9.-ben a városépítés konkrét kérdéseit (építetők, építésszek, motivációk) elemző tanulmányok, interjúk, dokumentumok, regényrészletek olvashatók. A 14. kötet Budapest metamorfózisát tárgyalja, köz- és magánszféra viszonyának változásain keresztül. Szellemes, s szomorúan aktuális alapötlettel elemzi a Török András szerkesztette 18–19. szám a meg nem épült Budapest kérdéskörét, régi és új pazarlások, füstbe ment tervek (Madách sugárút, Városháza bővítése, lipótvárosi színház) felidézésével. A dokumentációs részben a Nemzeti Színház meg nem építésének lassan öröközöld témája szerepel, sajnos bőséges merítésű dokumentumanyag alapján. A 28. szám már a jövőbe vezet: Budapest-dilemmák címmel a főváros fejlesztésének stratégiai kérdései kerülnek terítékre.

Kevésbé méltatott dimenzióba, a mélybe kalauzol minket „A város alatt” címet viselő 5. szám, konkrétan és átvitt értelemben egyaránt. Föld alá temetett maradványok, közművek, illegális („földalatti”) mozgalmak, a társadalmon kívülre és annak mélyére sülyedt csoportok tűnnek fel az oldalakon.

A magyar főváros kulturális sokszínűségét tárgyaló kötetek viszont sajnálatosan kis számmal szerepelnek: két szám foglalkozik ezzel, holott Pest-Buda és Budapest egyik fő értékét képviselte etnikai, nyelvi és kulturális sokszínűsége. A 4. szám a kultúrák találkozásának címe alatt foglalkozik a város nyelvi (németek, szlovákok) és vallási (zsidók) változatosságot biztosító la-

kóival. Útleírások, hívatlan vendégek (megszállók) tárgyalása egészíti ki a képet. A 8. számban („Zsidók Budapesten”, szerk. Kovács András) főleg a téma társadalmi és kulturális vonatkozását tárgyaló tanulmányok szerepelnek. Hiányoznak a folyóiratból a város életében valaha jelentős szerepet betöltő balkáni népelemek (délslávok, görögök, makedo-románok), s hiányzik a magyar főváros életében igen jelentős, bár vitatott iszlám kultúra hatásának vizsgálata.

Mindez már a hiány- vagy kívánságlistához vezet minket. Láthattuk, hogy a bevezetőben vázolt programban vállaltakat teljesítette a Negyed szerkesztősége: valóban interdiszciplináris módszerrel bemutatta a főváros életének, múltjának és részben jövőjének is különböző szegmenseit. Hiányérzetünk persze van, de hát gondolni kell a jövő számok megtöltésére is. A kisebbségek tárgyalása során kimaradt a cigányság. Nagyon elkelve a sport és testkultúra kérdéseit tárgyaló kötet, élénken el tudnánk képzelni a város és közvetlen környéke közti kapcsolatot tárgyaló számot. A város és természet viszonya is egyre aktuálisabb... és így tovább, sorolhatnánk sokáig.

Végezetül említsük meg azt is, amit viszont némi székszezzel fogadtunk a hasábkon. A már említett adattár- és antológia-jellegű számok mellett kissé homlokráncolva láttam az „Amerikából jöttem” típusú két számot: a modern nyugat-európai és amerikai urbanitással foglalkozó 6–7. és az amerikai nagyvárosi szegénységgel foglalkozó 26–27. kötetet, nem látva a kapcsolódás igényét vagy lehetőségét a magyar főváros problematikájához. Végleg elcsodálkoztam a 20–21. számban leközölt összefoglaló Budapest-történeten, nem színvonal, hanem műfajbeli kétely miatt: egy magyar szerzők által írott angol nyelvű Budapest-történet magyar fordítását hozta le a szerkesztőség.

Tehát: tartalmilag rendkívül színvonalas, szerkesztési koncepciójában néhol megkérdőjelezhető folyóirat a Budapesti Negyed, forgatását, figyelemmel kísérését valamennyi, a főváros múltja, jelene és jövője iránt érdeklődő olvasónak ajánlhatom.

(*Budapesti Negyed, 1–45.*)

Heiszler Vilmos

